

ikke gør, når den taler om radikale demokratier. Man kunne også spørge, om da ikke også det 4. århundredes udenrigspolitiske beslutninger blev taget på folkeforsamlingen, mens vi for det 5. århundredes vedkommende beklageligvis ikke har noget kildemateriale, der svarer til de taler (og indskrifter) fra det 4. århundrede, der er vore hovedkilder til fænomener som grafæ paranomån og nomothesi. Et andet væsentligt problem er, om folkeforsamling og folkedomstol var så forskellige af karakter, at den påviste magtfordeling imellem dem betød noget særligt i praksis – om større magt til domstolen betød mere moderat styre. Her må man nok give forfatteren ret i (s. 50 f.), at den højere aldersgrænse for adgang til domstolen (30 år mod 18 til folkeforsamlingen) og det, at dommerne skulle aflægge ed, vel nok kunne fremme modenhed og besindighed i domstolens afgørelser, samt at behandling af den samme sag i to organer kunne være gavnlige, og at domstolen normalt havde længere tid til forhandling. Men hvad med de mange beskyldninger, der i tidens løb har været fremsat mod netop de athenske folkedommere for korruption og inkompetence?

I bogen om *eisangelia* har de tekniske udredninger større plads, og hovedkonklusionen kan refereres kortere, men er ikke mindre interessant (s. 11 og s. 58 ff.): selv ud over mysterie- og hermeprocesserne i 415 kender vi mindst 100 eisangeliprocesser før 322. For de 77 år fra 432 til 355 kender vi navnene på i alt 160 strateger; af dem blev 33 anklaget i en eisangeliproces, en af dem endog tre gange; i 27 af disse i alt 35 processer kendtes anklagede skyldig, og 19 dømtes til døden, deraf dog 10 in absentia. Til sammenligning kan tjene, at antallet af strateger, som vi ved faldt i krig, var 24, deraf 21 i Den peloponnesiske Krig. Det kunne jo tyde på, at Demosthenes alligevel ikke overdriver, når han i en tale hævder, at strateger løb større risiko for at blive dødsdømt i en proces end for at blive dræbt i krig. Derimod er jeg, trods argumentationen s. 61, ikke sikker på, at man kan gå videre og sætte forholdet mellem det kendte antal processer og det samlede antal processer til ca. 1:5, d.v.s. at der skulle være ført i alt over 150 processer i tidsrummet 432–355, eller to pr. år, altså hvert eneste år en proces mod to ud af ti medlemmer af årets strategkollegium. For hvor repræsentative er de 35 kendte processer? At imidlertid eisangeliprocesser har været et fremtrædende træk i det athenske demokrati, kan næppe betvivles; forfatteren udtrykker det i sin slutbemærkning således (s. 65): »So the Athenians behaved as tyrannoi not only against their allies but also against their own leaders.« – Men er en formodning om så barskt et klima forenelig med tanken om et moderat demokrati?

Uanset disse spørgsmålstegn er det imidlertid givet, at de to bøgers teser er så interessante og generelt så velfunderede, at de absolut er værd at tage med i overvejelserne om det athenske demokratis karakter. Man kan kun være enig med forfatteren i hans ønske om at udnytte netop talerne til at illustrere retspraksis og dermed give et nødvendigt supplement til normative kilder som »Athenernes Statsforfatning« og de bevarede lovfragmenter. Og man kan som historiker kun hilse med tilfredshed, at en klassisk filolog, der må formodes at være vel hjemme også i de græske originalteksters sproglige kringelkroge, her har bearbejdet et omfattende kildemateriale og gjort det tilgængeligt og umiddelbart anvendeligt.

Aksel Damsgaard-Madsen

James Shiel: Greek Thought and the Rise of Christianity. Problems and Perspectives in History. Longmans, London 1968. 161 s. Pris 15 sh.

Denne bog fremtræder beskedent som et arbejdsredskab for studerende, et udvalg af citater fra antikke kilder og moderne forfattere med forbindende tekst som trækker problemerne frem og sætter dem i videre perspektiv. Græsk rationalisme, dens religiøse rød-

der, den kristne tros opståen samt syntesen mellem de to størrelser er de ganske traditionelle rubrikker som dokumentationen samles under, medens læseren i den historio-grafiske afdeling føres fra Gibbon over Nietzsche og Kautsky, Troeltsch og Jung til Toynbee. I virkeligheden ligger der en særdeles original indsats i udvalg, tilrettelæggelse og kommentar – ikke mindst præsentationen af Toynbee og hans kritikere i denne sammenhæng forekommer betydningsfuld for forståelsen, både af denne filosofiske historiker og af hele det opstillede problem. Bogen er derfor anbefalelsesværdig til meget mere end undervisningsbrug.

Torben Damsholt

Marcia L. Colish: The Mirror of Language. A Study in the Medieval Theory of Knowledge. Yale Historical Publications, Miscellany 88. New Haven & London: Yale University Press, 1968.

Bogens ambitiøse program er at underbygge den almene påstand, at Middelalderen tænkte i symboler, med en nærmere analyse af, hvad Middelalderen tænkte om symboler. Det konstateres, at visse træk er fælles for al middelalderlig diskussion af emnet: først og fremmest overbevisningen om, at der findes en åndelig verden, som går forud for den materielle verden, som dog ligner den åndelige verden i en vis udstrækning. Dernæst en forestilling om, at empirisk erkendbare tegn kan lede til en sand erkendelse af den åndelige virkelighed. Endelig en særlig understregning af ordenes og sprogets betydning i denne sammenhæng. Colish vælger dernæst at exemplificere fire udformninger af denne fælles opfattelse: Augustin, der tager sit udgangspunkt i retorikken, Anselm, der vælger grammatikken, Thomas Aquinas med logikken og Dante med poetikken. På trods af at dette almene skema ikke er ganske tilfredsstillende indeholder Colish's analyser ofte interessante enkeltheder. Generelt gælder det dog, at refleksionsniveauet slet ikke modsvarer undertitlen, der taler om erkendelsesteori. Den kritiske strømning i Middelalderens tankegang udelades ganske og analysen er over store sammenhænge blot parafraserende. De behandlede tekster udviser ofte en større præcision og sofistikation, end omtalen lader formode. Med dette forbehold kan bogen dog anbefales som en første indføring i Middelalderens opfattelse af symboler.

Jan Pinborg

Gardiner, F. C.: The Pilgrimage of Desire. A study of Theme and Genre in Medieval Literature. Leiden 1971. 161 s.

Med sin bog »The Pilgrimage of Desire« fortsætter F. C. Gardiner sit arbejde med det middelalderlige drama, emnet for hans disputats »The Medieval Pilgrim Plays« fra 1965. Anledningen til at tage emnet op igen er Gardiners undren over at de kirkespil, der havde Emmausvandringen fra Lukasevangeliet som indhold, i titlerne refererer til »perigrini«, og at disse spil indledes med salmen, »Jesu, nostra redemptio«. Hvorledes skal kombinationen: Pilgrimme og Emmausfærd forklares? Gardiner finder forklaringen i det han kalder »the Gregorian Pattern«. Gregor den Store lagde med sin påskeprædiken grunden til en opfattelse af Emmausvandringen som en pilgrimsgang og således udtryk for den centrale kristne opfattelse af livet her på jorden som en vandring gennem »a land of exile«, foretaget i længsel mod det himmelske hjem, patria.

I bogens fire kapitler viser Gardiner, hvordan kommentarlitteraturen (kap. I), med Beda især, bygger videre på Gregors opfattelse og påviser hvorledes en anden middelalderlig genre, nemlig brevet (kap. II) er gennemsyret af samme idé. I dette kapitel er det især Alcuin og Anselms breve, der analyseres, og specielt disses venskabsbreve. Med stor indføling tolker Gardiner dette særlige genrestykkets udtryk for længsel efter vennen, og parallelliserer venskabsbrevet, hvor ven mødes med ven trods fysisk adskillelse,